

Jelena Đorđević
Split

RANKO MLADINA: *ČOVİK DE ŠETE KOLPI*

Naklada Bošković, Split, 2019.

Svojim zbirkama poezije Ranko Mladina uvodi nas u svijet svojega odrastanja i života grada Splita. Knjiga *Čovik de šete kolpi* svojevrsno je očuvanje jezika od zaborava. Objavljena je u Nakladi Bošković 2019., ali dosad joj se među prikazima nije posvetila potrebna pozornost, pa će se ovim kratkim osvrtom nastojati to nadoknaditi. Poznato je da se izvorni splitski idiom gubi u onoj formi u kojoj je postojao prije pedeset ili stotinu godina. Često kažemo da je jezik živo tkivo koje se razvija sa svojim govornicima. Urbani je idiom Splita svakako specifičan i poseban, ali je, kao i u drugim sredinama, podložan promjenama, što je rezultat demografskih i društvenih gibanja. Na današnji splitski idiom, kao i na idiome općenito, utječu migracijski procesi, mediji, razina obrazovanja... Stoga su mlađe generacije zapravo korisnici svojevrsnoga jezičnog hibrida, tzv. štakavštine, jer je izvorna zamjenica *ča* u dodiru sa standardnom zamjenicom *što* postala *šta*. To je samo prva primjetna razlika. Dakle, jezik se u svojoj starijoj formi gubi, mnoga obilježja nestaju i zato je ova zbirka posebno jezično blago.

Ranko Mladina rođen je 1949. u Splitu, a odrastao je u splitskoj četvrti Bačvice, gdje je i pohađao osnovnu školu. Na mnogim mjestima u knjizi Mladina opisuje Bačvice, ali i lokalne pojmove vezane za četvrt, a navodi ih i kao svoju vlastitu koštanu srž ili krvnu grupu. Nakon završene osnovne škole autor je upisao gimnaziju Vladimira Nazora u Splitu, a za vrijeme školovanja bavio se mnogim aktivnostima, među kojima su sviranje klavira i gitare, pohađanje Škole stranih jezika te veslanje u VK-u Gusar. Poslije je upisao Medicinski fakultet u Zagrebu, a 1980. specijalizirao je otorinolaringologiju. Tijekom svoje liječničke karijere objavio je preko 140 stručnih i znanstvenih članaka u mnogim časopisima, 14 stručnih knjiga te četiri knjige poezije i proze.

Knjigu *Čovik de šete kolpi* moguće je podijeliti na dva tematska dijela. U prvome dijelu nalaze se pjesme koje autor posvećuje bliskim ljudima. Događaji kojih se autor prisjeća i bilježi prikazani su duhovito dajući uvid u splitski mentalitet i humor, koji unatoč godinama odvojenosti od rodnoga mjesta, još nije nestao iz autorova karaktera. Iako podnaslov knjige glasi *pisme, pisma, čakule i bokun glosara spliskoga*, prva tri pojma podnaslova zapravo odgovaraju autorovim privatnim zapisima napisanim splitskim idiomom, a posvećena su ili tematiziraju uglavnom život u Splitu te susrete s prijateljima iz mladosti. U drugome, završnome dijelu knjige autor prilaže kratki amaterski rječnik kojim, koristeći se stručnom literaturom i osobnim znanjem, nastoji objasniti jezično podrijetlo najpoznatijih splitskih izraza i riječi. U rječniku su navedene natuknice koje su između 1940. i 1970. zabilježene na splitskome području, a autor navodi kako su neki izrazi vjerojatno zamrli među mlađim generacijama Splićana.

Izraz *de šete kolpi*, zabilježen u temeljnome naslovu knjige, dolazi od talijanskih riječi *de* – od, *sette* – sedam i *colpi* – udaraca te predstavlja nešto sporo i teško što se postiže uz velika odricanja i patnju. Izraz je povezan sa sedam Gospinih žalosti, koje prikazuju njezinu patnju za nesretnom Isusovom sudbinom od djetinjstva do polaganja njegova tijela u grob. Međutim, često se smeće s uma kako su Gospine žalosti ipak završile donekle pozitivno – Isusovim uskrsnućem, koje je mnogim ljudima donijelo blagoslov. Važno je, kako ističe autor, ne posustati na prvome životnom udarcu, baš kao što nije odustala ni Isusova majka, koja je unatoč svim nedaćama koje su snašle njezina sina ostala čvrsta u svojoj vjeri.

Zanimljivo je da su neki dijelovi ove knjige pisani splitskim idiomom, a neki standardnim hrvatskim jezikom. Začudna je i nevjerojatna lakoća kojom autor piše malo jednim, malo drugim. Posebno je zanimljiv već navedeni rječnik, odnosno *glosar spliski* (kako je navedeno u podnaslovu) u kojemu je autor vješto zabilježio sve one lekseme, sintagme i frazeme koje Split čine Splitom. Glosar uglavnom uključuje dijalektizme, a sve su natuknice navedene abecedno. Pored nekih je natuknica u italiku istaknuta etimologija, a svaka je natuknica detaljno objašnjena i tako pristupačna širem krugu čitatelja. Glosar obiluje sintagmama i frazemima kao što su: *baši fondi*, *čovik o mota*, *činit kuco*, *činit skale*, *de kapoto*, *Gluva ura*, *oće mu se*, *že vero*. U glosaru je autor detaljnije objasnio i sintagmu *de šete kolpi*, kojom se koristi u naslovu, te povezoao podrijetlo sintagme koje se veže za žalosna otajstva krunice Djevici Mariji; naime, kao što je naglasio i u predgovoru, naslovom je želio uputiti na to da je potrebno mnogo odricanja da bi čovjek postao Čovjekom. Zanimljivost je glosara i u tome što obuhvaća toponime Splita (Blatine, Buj, Deva, Điga, Ježinac, Veli Varoš), objašnjenja pojmova koji obuhvaćaju socijalnu, kulturnu i religioznu pozadinu Splita (Bobis, Gospe od Karmena, Gobo Zore, Kirigin, Monfrina)

te ljude važne za Split ili samoga autora (Gunje, Ive, Jalža, Meštar, Tamba – Duško Tambača).

Što se tiče fonoloških obilježja jezika kojim se autor koristi, ikavski refleks jata u dijelovima pisanim idiomom sačuvan je u svim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima: *bile, vridi, svitlila, cili, čovik, piva, litnja, vrime* (u pjesmama pisanim standardom prisutan je ijekavski refleks: *smijeha, ljeta, lijepa* i sl.). U dijelovima zbirke pisanim idiomom zabilježeni su i adrijatizmi: *jastrebovin, bilin, jesan, nan, vodon, baren, zaspalin*, specifični oblik glagola u 3. l. jd.: *uvatija, zani-ja, usnija, tija, volija*, infinitiv bez *-i*: *bit, ić, poletit, stat, radit, imat, udisat, mučat, gledat*, redukcija: *ka* (za oblik *kao*): *ka baši fondi, ka snig bili i kad: ka' da su slipi*), *o'* (za oblik *od*): *vonj o' skuša, pošadi o' late, sve o' nje, glagol htjeti: šta š... Ponegdje je zabilježena depalatalizacija: *ijad, judi*, ali ponegdje ne (*najbolje*). Što se tiče morfoloških obilježja, morfološki je završetak za 3. l. mn. *-du: govoridu*, A mn. ima kratki oblik: *pute*, a G mn *-Ø: trista godin, godina dan*.*

Leksička je razina najzanimljiviji dio zbirke, odraz je svih društvenih, političkih i povijesnih promjena koje su se odvijale na području Splita. Primjetan je utjecaj romanizama: *cok, kantun, kušin, noštromo, ponistra, šporke, bokun, arija, inšempjan, pomidor, tirake, šetimana*, turcizama: *evala, mukte, mujezin*, zabilježeni su i poneki germanizmi: *špajiza, elfer, braun, njufer*, hungarizmi: *funcut, funcutarija, gingat se*, kao i galicizmi: *saboter* te grecizmi: *ijada*.

Osim posuđenica iz drugih jezika zabilježeno je da u splitskome idiomu postoji velik broj lokalizama, koji su uglavnom nastali mijenjanjem određenih riječi iz standardnoga hrvatskog jezika. Najpoznatiji su primjeri dodavanja tzv. protetskoga *j* koje se očituje u primjerima: *jopet, judi i justa*. Autor navodi i da postoje lokalizmi koji imaju preneseno ili izmijenjeno značenje u splitskome govoru, npr. *pljunuti* (značenje ne odgovara glagolu *pljunuti*, već leksem upućuje na sličnost određene osobe s nekom drugom) i *smišan* (značenje ne odgovara pridjevu *duhovit*, nego *dražestan*). Autor navodi i neke stare splitske izraze poput *Asti miša potopira!* za izražavanje čuđenja te *Fala (j)in!*, stari je način na koji su se Splićani zahvaljivali uglednoj i poštovanoj osobi koja im je učinila neko dobro djelo. Izraz koji je do danas promijenio svoje značenje ili čak potpuno nestao iz uporabe izraz je *gluva ura*, koji je u prošlosti označavao građansko, nepisano pravilo o poštovanju očuvanja popodnevnoga odmora koji se odvijao između 13 i 17 sati. Kako autor ističe, do danas je ovo pravilo izumrlo, a termin *gluva ura* rabi se u nekim novim kontekstima.

Kao što je navedeno i u uvodu, ovakva su književna ostvarenja jedan od načina očuvanja tradicije od zaborava. Zbirka *Čovik de šete kolpi* predstavlja vremeplov splitskoga idioma, koji je do danas ostao samo donekle sačuvan u vokabularu Splićana. Dakako, hrvatski je jezik u svojim bogatim dijalektima i idiomima uistinu objedinio sve ljepote ove zemlje, ali sam je autor u predgovoru knjige naglasio da

je svjestan gubljenja starijih izraza i prodora novijih. Međutim, ako se starije izraze zapiše i riječi snimi, takav jezik ostaje trajno sačuvan. Stoga ćemo se za kraj ovoga prikaza poslužiti autorovim riječima: »Jer jedno je čitat, a drugo govorit te iste riči. Jer te su riči život. Jer to su riči o zlata. Bokun tekućega zlata, jer mi se pari da ti jezik ove moje generacije (...) lagano teče u daljine bespovrata (...). A ako ga zapišen i ako ga još i snimin, ne boj se mraka u tunelu! Biće svitla i radosti! Za sve. Za nas i za sve nadolazeće mladosti.»